

22675

ICONOGRAFIA I

1997-98

Professora : Móntserrat Claveria - 1a part

Professor : Francesc J. de Rueda - 2a part

ICONOGRAFIA I

1^a. PART

Prof. M. CLAVERIA

1. Iconografia clàssica. Historicografia, fonts y bibliografia.

2. Iconografia dels deus: - La fase pre-mitològica: els inicis. Poètica i genealogies. - Incidència de la mitologia grega en la iconografia dels deus. - Coneixement científic i personificació. - La iconografia dels deus i el món romà: transmissió i adequació.

3. Iconografia dels herois: - Cicle troià. - Cicle Tebà. - Mites menors.

4. Iconografia estatal i privada: - terminologia bàsica dels ornaments arquitectònics, mobiliari, pentinats i vestuari. - Temàtica: els símbols de la victòria. Programa mitològic: poder i mentalitat. Les virtuts capitals romanes. El retrat.

5. Iconografia funerària: - La imatge dels símbols apotropaics. - La cida mitològica. - Signes vegetals i atuellis sepulcrals. - Iconografia de prestigi del difunt. - Incidència de les religions orientals en la iconografia funerària romana (Cibeles. Dionís. gnosticisme i neoplatonisme).

BIBLIOGRAFIA

- REAE, B., *Arte romano*. Barcelona, 1974.
- ICELA, M.^a.L., «*Elementos decorativos de la arquitectura funeraria*», a: *Actas de la I Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Mérida, (1992), Mérida, 1993, p. 239-262.
- LOSTOCKI, J., «*Iconography and Iconology*». A: *Encyclopedia of World Art*. Vol. VII. Nova York, 1963, p. 769-81.
- Estilo e iconografía. Contribución a una ciencia de las artes*. Barcelona, 1973.
- NCHI BANDINELLI, R., *Roma centro de poder*. Madrid, 1976.
- Roma, el fin del arte antiguo*. Madrid, 1977.
- Del Helenismo a la Edad Media*. Madrid, 1985.
- IONT, F., *Recherches sur le symbolisme funéraire des romains*. París, 1966. [1942].
- IS, W., «*Egypt, Samos, and the Archaic Style in Greek Sculpture*». *The Journal of Egyptian Archaeology* 67 (1981), p. 61-81.
- LETTI, M., *Iconografia romana imperiale da Severo Alessandro a M. Aurelio Carino (222-285)*. Roma, 1958.
- BRICH, E.H., *Aby Warburg. Una biografía intelectual*. Madrid, 1992. [1970].
- FMANN, G.M.A., *The Season Sarcophagus in Dumbarton Oaks*. 2 vols. Dumbarton Oaks Studies 2. Cambridge/Massachussets, 1951.
- NESTAD, N., *Tradition in Late Roman Sculpture: Conservation Modernization. Production*. Londres, 1994.
- LSCHER, T., *Il Linguaggio dell'arte romana: un sistema semantico*. Roma, 1993.
- KINS, I., *The Parthenon frieze*. Londres, 1994.
- PEL, E.M^a., «*La escultura del entorno de Tarraco: las Villae*», a: *Actas de la I Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Mérida, (1992), Mérida, 1993, p. 221-138.
- INER, D.E.E., *Roman Sculpture*. New Haven, 1992.
- S, Z., *L'iconographie des princes julio-claudiens au temps d'Auguste et de Tibère*. Varsovia, 1975.
- ICON *Iconographicum Mythologiae Classicae*. Zurich-Munich, 1981...
- DNER, R., *Der Raub der Persephone in der Antiken Kunst*. Würzburg, 1984.
- RANGE, H.P., *Studies on the Iconography of Cosmic Kingship in the Ancient World*. Oslo, 1953.
- TALAC CARRILLO, A.-BELTRAN LLORIS, M., «*La pintura romana como fuente de conocimiento de la escultura antigua. La posible influencia de la obra de Lisipo en algunas escenas pintadas de la Colonia Lépida-Celsa*», a: *Actas de la II Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Tarragona, (1995), Tarragona, 1996, p. 239-260.
- ALES BASARRATE, T., «*Programas iconográficos del Foro de Mérida: el templo de Diana*», a: *Actas de la II Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Tarragona, (1995), Tarragona, 1996, p. 115-134.
- OFSKY, E., *Idas*. Madrid, 1981. [1946].

- *Répertoire de reliefs grecs et romains*. 3 vols. París, 1909-1912.
- *Répertoire de peintures grecques et romaines*. París, 1922.
- ICHTER, G.M.A., *The Portraits of the Greeks*. Leicester, 1965.
- OSCHER, W.H. *Ausführliches Lexicon der griechische und römische Mythologie*. 7 vols. Leipzig, 1884-1890. [reimpr. 1937].
- AXL, F., *La vida de las imágenes*. 2 vols. Madrid, 1989. [trad. de *Lectures*. Londres, 1957].
- CHEFOLD, K., *La peinture pompeienne. Essai sur l'évolution de sa signification*. Bruselas, 1972.
- "Texte et Image à l'Époque Archaïque grecque", a: *Texte et Image. Actes du colloque international de Chantilly* (1982), París, 1984, p. 41-52.
- EZNEC, J., *Los dioses de la Antigüedad en la Edad Media y el Renacimiento*. Madrid, 1983. [1980].
- he World of Roman Costume, Munich, 1986.
- RILLMICH, W., <<Novedades en torno al programa iconográfico del teatro romano de Mérida>>, a: *Actas de la I Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Mérida, (1992), Mérida, 1993, p. 113-124.
- RILLMICH, W., <<Reflejos del programa estatuario del Forum Augustum en Mérida>> (més l'Apèndix de J.L. de la Barrera Antón), a: *Actas de la II Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Tarragona, (1995). Tarragona, 1996, p. 95-114.
- JRCAN, R., *Les sarcophages romains à représentations dyonisiaques*. París, 1966.
- IVO, D., <<La Amazonomaquia de Fidias en Ampurias>>, a: *Actas de la II Reunión sobre escultura romana en Hispania*. Tarragona, (1995). Tarragona, 1996, p. 213-222.
- REDE, H. *Consecratio in formam Deorum*. Mainz, 1981.
- ANKER, P. *Klassizistische Statuen. Studien zur Veränderung des Kunstgeschmacks in der römischen Kaiserzeit*. Mainz, 1974.
- *Provinzielle Kaiserporträts. Zur Rezeption der Selbstdarstellung des Princeps*. Munich, 1983.
- *Augusto y el poder de las imágenes*. Madrid, 1992. [1987].

ICONOGRAFIA I

Curs 1.997-98

Francesc-J. de Rueda i Roigé

Programa

1. Iconografia en el món medieval. La imatge cristiana a l'à occidental. *Maiestas Domini. Maiestas Mariae.*
2. L'Antic Testament. Fonts literàries i temes. Representació a les arts plàstiques.
3. El Nou Testament. Fonts literàries i temes. Evangelis canònics i apòcrifs. Especial referència als Fets dels Apòstols i l'Apocalipsi. Representacions a les arts plàstiques.
4. Relats hagiogràfics i la seva utilització. Els bestiari. Alguns exemples escultòrics i pictòrics concrets.
5. Influència de l'art antic en l'art medieval. Anàlisi d'alguns casos concrets: la imatge de la luxúria, Ganimedes, les representacions dels mesos, el zodíac, l'espinari... Iconografia profana i semi-profana. Imatges eròtiques en context religiosos.

Bibliografia principal

- GERARD, André-Marie (amb la col.laboració d'Andrée Nord-Gerard i François Tollu), *Diccionario de la Biblia*, Milhoja Anaya & Mario Muchnik, 1.995 (ed. original francesa: 1.989).

Bibliografia complementària

- ADHÉMAR, Jean, *Influences antiques dans l'art du Moyen françois. Recherches sur les sources et les thèmes d'inspiration*. Studies of the Warburg Institute, núm. 7, The Warburg Institute, Londres, 1.939 (reimpres per Kraus Reprint, Nendeln Liechtenstein, 1.976).
- ALCOY, Rosa, "Rostres profans i *marginalia* a Catalunya. Qüestions d'enfocament", *D'art*, núm. 15 (Barcelona, 1.989), p. 77-93.
- AZCÁRATE, José María de, "La portada de Platerías y el programa iconográfico de la catedral de Santiago", *Archivo Español de Arte*, t. XXXVI (Madrid, 1.963), pp. 1-20.
- BEIGBEDER, Olivier, *Léxico de los símbolos*, Europa Románica núm. 15, Encuentro, Madrid, 1.989 (ed. original francesa: 1.979).
- BOTO, Gerardo, "El disfraz de ciervo y otros testimonios del carnaval medieval en el alero de San Miguel de Fuentidueña", *Locus Amoénus*, núm. 1 (Bellaterra, 1.995), pp. 81-93.
- CAMILLE, Michael, *The Gothic Idol. Ideology and Image-making in Medieval Art*, Cambridge new art history and criticism, Cambridge University Press, Cambridge, 1.989 (ed. en rústica 1.991).
- CAMILLE, Michael, *Image on the Edge. The Margins of Medieval Art*, Essays in art and culture, Reaktion Books, Londres, 1.995.
- CASTIÑEIRAS GONZÁLEZ, Manuel Antonio, *El calendario medieval hispano. Textos e imágenes (siglos XI-XIV)*, Estudios de Arte núm. 7, Junta de Castilla y León, Consejería de Educación y Cultura, 1.996.
- CASTIÑEIRAS GONZÁLEZ, Manuel Antonio, *Introducción al Método Iconográfico*, Tórculo, Santiago de Compostela, 1.997 (2a. ed.).

- CHRISTE, Yves, *Les Grands Portails Romans. Études sur l'iconologie des théophanies romanes*, Études et documents publiées par les Instituts d'Histoire de la Faculté des Lettres de l'Université de Genève, num. 7, Librairie Droz, Ginebra. 1.969.
- CHRISTE, Yves, *L'Apocalypse de Jean. Sens et développements de ses visions synthétiques*, Bibliothèque des Cahiers Archéologiques, num. XV, Picard, París, 1.996.
- DEBIDOUR, V. H., *Le bestiaire sculpté du Moyen Âge en France* Grandes Études d'Art et d'Archéologie, num. 2, Arthaud, París 1.961.
- DOMÍNGUEZ RODRÍGUEZ, Ana, "Iconografía de los signos de zodiaco en seis libros de horas de la Biblioteca Nacional" *Revista de la Universidad Complutense*, vol. XXII, num. 8 (Madrid, 1.973), pp. 27-80.
- DURLIAT, Marcel, *Haut-Languedoc Roman*, La nuit des temps, num 49, Zodiaque, Abbaye Sainte-Marie de la Pierre-qui-Vire (Yonne) 1.978.
- DURLIAT, Marcel, *La sculpture romane de la route de Saint Jacques. De Conques à Compostelle*, Comité d'Études sur l'Histoire et l'Art de la Gascogne, Mont-de-Marsan, 1.990.
- EMMERSON, Richard K. - McGINN, Bernard (ed.), *The Apocalypse in the Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca - Londres 1.992.
- ESPAÑOL BERTRAN, Francesca, "El sometimiento de los animales al hombre como paradigma moralizante de distinto signo: «Ascensión de Alejandro» y el «Señor de los animales» en 'románico español", vè Congrés Espanyol d'Història de l'Art. Barcelona, 29 d'octubre al 3 de novembre de 1984, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1.986, pp. 49-6

- FORSYTH, Ilene H., "The Ganymede Capital at Vézelay", *Gest* vol. XV, núms. 1 i 2 (Nova York, 1.976), pp. 241-246.
- FASOLA, Umberto M., *Pietro e Paolo a Roma*, Vision Editric Roma, 1.980.
- GAIGNEBET, Claude - LAJOUX, Jean-Dominique, *Art profane religion populaire au Moyen Âge*, Presses Universitaires de France, París, 1.985.
- GRABAR, André, *Las vías de la creación en la iconografía cristiana*, Alianza Forma, núm. 49, Alianza, Madrid, 1.985 (ed. original francesa: 1.979).
- GUERRA, Manuel, *Simbología románica. El cristianismo y otras religiones en el arte románico*, Fundación Universitaria Española, Madrid, 1.978.
- HORSTE, Kathryn, *Cloister Design and Monastic Reform Toulouse. The Romanesque Sculpture of La Daurade*, Clarendon Studies in the History of Art, núm. 7, Clarendon Press, Oxford, 1.992.
- IBARBURU ASURMENDI, Ma Eugenia, "Pervivencia de ilustraciones sobre temas astronómicos del mundo clásico en manuscritos románicos a través del Ms. Vat. 123", *Vè Congrés Espanyol d'Història de l'Art, Barcelona, 29 d'octubre al 3 de novembre de 1984*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1.986, pp. 29-37.
- KATZENELLENBOGEN, Adolf, *Allegories of the Virtues and Vices in Medieval Art. From Early Christian Times to the Thirteenth Century*, Medieval Academy Reprints for Teaching, núm. 2, University of Toronto Press, Toronto - Buffalo - Londres, 1.981 (ed. original: 1.939).

- KOVACHEVSKI, Christo, *The Madonna in Western Painting* Cromwell, Londres, 1.991.
- KRAUS, Dorothy i Henry, *Las sillerías góticas españolas* Alianza Forma, núm. 41, Alianza, Madrid, 1.984.
- KRAUS, Dorothy i Henry, *Le monde caché des miséricordes. Suiv du répertoire de 400 stalles d'église en France*, Les Éditions d l'Amateur, París, 1.986.
- MÂLE, Emile, *El Gótico. La Iconografía de la Edad Media y su fuentes*, Pueblos y culturas, Encuentro, Madrid, 1.986 (reproducei el text de la 9a. ed. francesa del 1.958).
- MALAXECHEVERRÍA, Ignacio (ed.), *Bestiario medieval*, Selecció de lecturas medievales, núm. 18, Siruela, Madrid, 1.986.
- MALAXECHEVERRÍA, Ignacio, *El bestiario esculpido en Navarra* Serie Arte, núm. 21, Gobierno de Navarra, Departamento d Educación, Cultura y Deporte, Pamplona, 1.990 (2a. ed corregida).
- MALAXECHEVERRÍA, Ignacio, *Fauna fantástica de la Península Ibérica*, Kriselu, San Sebastián, 1.991.
- MANE, Perrine, *Calendriers et techniques agricoles (France Italie, XIIe-XIIIe siècles)*, Collection Féodalisme, Éditions L Sycomore, París, 1.983.
- MANEIKIS KNIAZZEH, Charlotte S. - NEUGAARD, Edward J. (ed.) *Vides de sants rosselloneses*, Fundació Vives Casajuana Barcelona, 1.977, 3 vols.
- MARLE, Raimond van, *Iconographie de l'art profane au Moyen-Âge et à la Renaissance et la décoration des demeures*, Martin Nijhoff, L'Hàia, 1.931 (reimprès per Hacker Art Books, Nova York 1.971), 2 vols.

ATEO GÓMEZ, Isabel, *Temas profanos en la escultura gótica añola. Las sillerías de coro*, C.S.I.C., Instituto Diego ázquez, Madrid, 1.979.

ELERO MONEO, María Luisa, "Recherches sur l'iconographie des iers à Tudela", *Cahiers de Civilisation Médiévale. Xe - XIIe cles*, t. XXX, núm. 1 (Poitiers, 1.987), pp. 71-76.

ELERO MONEO, Marisa, "El tímpano de la iglesia de Sant Pol de t Joan de les Abadesses y la *traditio legis*", *Anuario del artamento de Historia y Teoría del Arte*, vol. V (Madrid, 93), pp. 19-29.

MÉZOUGHI, Noureddine, "Le tympan de Moissac: études conographie", *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, núm. 9 (Prades-Codalet, 1.978), pp. 171-200 + figs. 1-3.

MORALEJO ÁLVAREZ, Serafín, "Aportaciones a la interpretación programática iconográfico de la catedral de Jaca", *Homenaje a M.ª Lacarra*, I, Saragossa, 1.977, pp. 173-198.

MORALEJO ÁLVAREZ, Serafín, "Pour l'interprétation iconographique du portail de l'Agneau à Saint-Isidore de Léon: signes du Zodiaque", *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, t. 8 (Prades-Codalet, 1.977), pp. 137-173 + figs. 1-18.

MORALEJO ÁLVAREZ, Serafín, "Marcolfo, el Espinario, Príapo: un timonio iconográfico gallego", *Primera Reunión Gallega de Estudios Clásicos* (Santiago-Pontevedra, 2-4 juliol 1.979), Santiago de Compostela, 1.981, pp. 331-355.

ECLERCQ-KADANER, Jacqueline, "De la Terre-Mère à la Luxure. L'opos de «La migration des symboles»", *Cahiers de Civilisation Médiévale. Xe - XIIe Siècles*, t. XVIII, núm. 1, 69 (Poitiers, 75), pp. 37-43.

NUET BLANCH, Marta, "San Antonio tentado por la lujuria", *Locus moenus*, núm. 2 (Bellaterra, 1.996), pp. 111-124.

ORRIOLS I ALSINA, Anna, "Iconografía de San Agustín en los ciclos góticos catalanes", *Boletín del Museo e Instituto «Camón aznar»*, XLI (Saragossa, 1.990), pp. 13-46.

PALOL, Pere de, *El Tapís de la Creació de la Catedral de Girona*, Artestudi - Suplementa, núm. 2, Proa, Barcelona, 1.986.

PAYNE, Ann, *Medieval Beasts*, The British Library, Londres, 1.990.

PANOFSKY, Erwin, *Renacimiento y renacimientos en el arte occidental*, Alianza Universidad, núm. 121, Alianza, Madrid, 1.975 (ed. original: 1.960).

PANUNZIO, Saverio, *Bestiaris, Els nostres clàssics*, Collecció, vols. 91 i 92, Barcino, Barcelona, 1.963-1.964.

PLANAS I BADENAS, Josefina, "La imatge de la dona als inferns gòtics catalans", *D'art*, núm. 15 (Barcelona, 1.989), pp. 95-119.

RÉAU, Louis, *Iconographie de l'art chrétien*, Presses Universitaires de France, París, 1.955-1.959, 6 vols. (el vol. dedicat a l'Antic Testament ha estat traduït al castellà per Ediciones del Serbal, Barcelona, 1.996).

REVILLA, Federico, *Diccionario de iconografía y simbología*, Arte - Grandes temas, Cátedra, Madrid, 1.995 (2a. ed. corregida y aumentada) (ed. original: 1.990).

- RUEDA I ROIGÉ, Francesc-Josep de, "Representacions sobre l'elaboració i utilització del vi a l'art medieval català", *Vinyes i vins: mil anys d'història, Actes i comunicacions del II. Colloqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans* (14-15) (ed. original: 1.990).

18 de febrer de 1.990, Vilafranca del Penedès - Sant Sadurní d'Anoia, coord. per Emili Giralt), vol. II, Publicació Universitat de Barcelona, Barcelona, 1.993, pp. 9-26.

- RUEDA I ROIGÉ, Francesc-Josep de, "El mensari a l'art medievo català: consideracions sobre aspectes lligats a l'alimentació" *Ir Col.loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó (Edat Mitjana)* (7 - 9 de novembre de 1.990, Lleida), vol. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1.995, pp. 783-798.
- RUIZ Maldonado, Margarita, *El caballero en la escultura románica de Castilla y León*, Acta Salmanticensia, Filosofía Letras, núm. 177, Universidad de Salamanca, Salamanca, 1.986.
- RUIZ MONTEJO, María Inés, "La temática obscena en iconografía del románico rural", *Goya*, núm. 147 (Madrid, 1.978) pp. 136-146.
- SALET, Francis, *Cluny et Vézelay. L'oeuvre des sculpteurs*. Société Française d'Archéologie, París, 1.995.
- SAXL, Fritz, *La vida de las imágenes. Estudios iconográficos sobre el arte occidental*, Alianza Forma, núm. 89, Alianza Madrid, 1.989 (ed. original anglesa: 1.957).
- SEBASTIÁN, Santiago, *El Fisiólogo atribuido a San Epifanio seguido de El Bestiario Toscano*, Investigación y Crítica, núm. 2, Tuero, Madrid, 1.986.
- SEBASTIÁN LÓPEZ, Santiago, *Iconografía Medieval*, Etoile Donostia, 1.988.
- SEZNEC, Jean, *Los Dioses de la Antigüedad en la Edad Media y el Renacimiento*, Serie Maior, Ensayistas, núm. 206, Taurus Madrid, 1.983 (ed. original francesa: 1.980).

- SILVA Y VERASTEGUI, M.ª Soledad de, *Iconografía gótica e Álava. Temas iconográficos de la escultura monumental*, Diputació Foral de Álava, Vitoria, 1.987.
- TOUBERT, Hélène, *Un art dirigé. Réforme grégorienne e Iconographie*, Les Éditions du Cerf, París, 1.990.
- VORÁGINE, Santiago de la, *La leyenda dorada*, Alianza Forma núms. 29 i 30, Alianza, Madrid, 1.982.
- WAAL, H. van de, *Iconclass. An iconographic classification system*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam/Oxford/New York, 1.973-1.985, diversos volums.
- WEIR, Anthony - JERMAN, James, *Images of Lust. Sexual carvings on medieval churches*, Batsford, Londres, 1.986 (ed. en rústica 1.993).
- WERCKMEISTER, O. K., "The Lintel Fragment Representing Eve from Saint-Lazare, Autun", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, vol. XXXV (London, 1.972), pp. 1-30.
- YARZA, Joaquín - GUARDIA, Milagros - VICENS, Teresa, *Arte Medieval I. Alta Edad Media y Bizancio*, Fuentes y Documentos para la Historia del Arte, núm. II, Gustavo Gili, Barcelona, 1.982
- YARZA, Joaquín *et al.*, *Arte Medieval II. Románico y Gótico*, Fuentes y Documentos para la Historia del Arte, núm. III, Gustavo Gili, Barcelona, 1.982.
- YARZA LUACES, Joaquín (ed.), *Estudios de iconografía medieval española*, Universidad Autónoma de Barcelona, Bellaterra (Barcelona), 1.984.
- YARZA LUACES, Joaquín, *Formas artísticas de lo imaginario*. Palabra plástica, núm. 9, Anthropos, Barcelona, 1.987.

- YARZA LUACES, Joaquín, "Reflexiones sobre la iconografía medieval hispana", *Cuadernos de Arte e Iconografía*, t. II, núm. 3 (Madrid, 1.989), pp. 27-46.